

վարդապետացն իւրեանց՝ նոյն ընդ նոյն չուեալ գնացին ի Բիւզանդիոն, նախանձաւոր քարեաց եղեալ ուսմանց. եւ քաջ վարժեալ հելլեն դպրութեամբ, ձեռնարկեցին ի թարգմանել եւ ի գրել: Եւ ընդ նոսա նախանձալ ընկերաց իւրեանց աշակերտակցաց, որոց անուամբն Ղեւոնդ եւ Կորին կարդային, յիւրեանց կամաց ելին առ նոսա ի Բիւզանդիոն: Ապա ելանն անդր Յովհան եւ Արժան, զորս կանխագոյն առաքեալ էր Մեծին Սահակայ եւ Մեսրոպայ ի Կեսարիայ, որոց ընդունելութիւն ամենեցուն մեծապէս արար Մաքսիմիանոս Եպիսկոպոսն Բիւզանդացոց [431-434].- Մովսէս Խորենացւոյ Մատենագրութիւնք, Վննետիկ, 1865, էջ 258-259:

Ահա այսպէս մեր երանելի Թարգմանիչ Վարդապետները իրենց տփնաջան գործունէութեամբ օժտեցին Հայ ազգը գրական մեծ ժառանգութեամբ մը, արժանի հանդիսանալով հետագայ սերունդներու խորին երախտագիտութեան:

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՂԱԿԱՆ

ԵՆՈՒՄԻ ԱՌՆՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հարկ է որ մախապէս յիշեցնենք ինչ որ ըսինք արդէն աստուածային առնչութեանց մասին: Առնչութիւնները հաստատուած են ոչ թէ էութեան, այլ հեթակայութեանց տարբերութեան մէջ. որովհետեւ էութեան տեսակետով չենք կրնար ըսել թէ առնչութիւններ կան առանց հեթակայութեան:

Նաեւ, յայտնեցինք թէ քոյր առնչութիւնները կը վերածուին դէպի մերձս յարաբերութեանց սկզբնաւորութեանց, որոնք կը կազմեն հեթակայական զանազանութիւններ՝ անզանազան էութեան մէջ:

Ուր որ չկայ ոչ մի առնչութիւն, եռն չկայ եւ ոչ մի զանազանութիւն, եւ հետեւաբար շփոթութիւն եւ խառնում անձերու: Հայրը զանազանեմք Որդիէն՝ Ծննդեան առըն-

չութեամբ, ու ծնունդը՝ մերգործաբար եւ կրաւորաբար առնուած՝ կը կազմէ երկու անձերուն զանազանութիւնը: Նմանօրինակ կերպով է որ կը կազմենք Հօրը եւ Հօգիին զանազանութիւնը: առնչութեամբ քղիւման, ու քղիւման՝ մեր- գործաբար եւ կրաւորաբար առնուած՝ կը կազմէ Հօրը եւ Հօգիին զանազանութիւնը. այնպէս որ Հայրը ծնող կը լինի Որդիին, եւ քղիւմող՝ Հօգիին. Որդին՝ ծնեալ, Հօգիին՝ քղիւմալ:

Կը մնայ հաստատել Որդիին եւ Հօգիին միջեւ տարբերեալ զանազանութիւնը. որովհետեւ եթէ Որդիին եւ Հօգիին միջեւ տարբերութիւն չըլլար, այն ատեն Որդին եւ Հօգին հաւասարապէս եւ հեթակայաբար սկզբնաւորուելով Հօրմէ, եւ էակցութեամբ նոյն ըլլալով իրարու հետ, հեթակայապէս ալ մօյմը պիտի ըլլային՝ եթէ առնչութեամբ մը զանազանեալ չըլլային:

Ուստի, կ'ըսենք մախ թէ ոչ մօյմ եւ ոչ ալ մօյմ տեսակ կը դաւանինք Որդիին՝ Հօրմէ սկզբնաւորութիւնը, վասն զի Որդին կը խոստովանինք ծնած եւ Հօգին՝ քղիւմած, եւ չենք կրնար քղիւմած ըսել Որդիին, եւ ոչ ալ Հօգիին՝ ծնած, թէեւ երկուսէին համար ալ հաւասարապէս կրնանք ելած ըսել: Որդին եւ Հօգին զանազանելու այս տեսակը ոչ թերի բան մըն է եւ ոչ ալ մօր- սակայն անձերու զանազանութեանց ուրիշ բացատրութիւն մըն ալ ունինք, զոր կը կոչենք առում եւ զոր կը խոստովանինք՝ Ներսէս Շնորհալիի շարականը երգելով. «Բղիւմմ Հօր անձնաբար, առող յորդոյ աննառաբար» (Բ օր Հօգեգալստեան): Նոյնը կ'ըսէ եւս Գրիգոր Տաթեւացի. «Ջի այլ է քղիւմմ, եւ այլ է առում. այնպէս զի քղիւմմ է ի Հօրէ, որպէս Որդին ծնունդ է ի Հօրէ: Այլ զի ամենայն ինչ զոր ունի Հայր Որդոյ է . . . Հօգին առնու յիմաստութեմէ եւ գօրութեմէ Որդոյ» (Հարցմանց, ԻԲ 65):

Այդ գրութիւնը բացատրելու համար հարկ է յիշեցնել թէ հեթակայութեանց զանազանութեան մէջ հաստատուն է էութեան միասնականութիւնը. ուստի եւ ինչ որ կը զանազանուի հակադրութեամբ առնչութեանց՝ կը մօյմանայ միութեամբ բնութեան: Արդ, ինչ որ էութեան մօյմութեամբ մէկէն միւսին կու գայ՝ այն առում է, իսկ ինչ որ հեթակայական սկզբնաւորութիւն է՝ այն ելում է: Որդին եւ Հօգին ունին ելում ի Հօրէ, իսկ Հօգին չունի ելում Որդիէն: Ուստի չի կրնար ըսուիլ քղիւմած Որդիէն, այլ միայն առնող՝ Որդիէն: Հետեւաբար ուղիղ չէ ըսել «քղիւմալ ի Հօրէ եւ յորդոյ», ինչպէս կը պնդէ Հռոմէական եկեղեցին:

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ